

TOMASZ POSPIESZNY, EWELINA WAJS-BARYŁA,
PIOTR CHRZAŚTOWSKI

KSIĄŻKA
Z SERII

AA-1

Aby ocalić od zapomnienia

PAMIĘTNIKI

WŁADYSŁAWA, JÓZEFA I MARII
SKŁODOWSKICH

*Książkę dedykujemy Piotrusiowi –
praprapraprawnukowi Władysława
prapraprawnukowi Józefa
praprawnukowi Maniusi
prawnuce Wandę
wnucce Piotra
synce Natalii –*

Autorzy

TOMASZ POSPIESZNY, EWELINA WAJS-BARYŁA,
PIOTR CHRZAŚTOWSKI

ABY OCALIĆ OD ZAPOMNIENIA

PAMIĘTNIKI

WŁADYSŁAWA, JÓZEFA I MARII
SKŁODOWSKICH

ZE 133 ILUSTRACJAMI

WYDAWNICTWO SOPHIA
WARSZAWA 2023

© Tomasz Pospieszny, Ewelina Wajs-Baryła & Piotr Chrzęstowski 2023

© Wydawnictwo Sophia 2023

Redakcja naukowa:

prof. UAM dr hab. Tomasz Pospieszny

Ewelina Wajs-Baryła

Redakcja tekstów towarzyszących:

Aleksandra Janiszewska

Korekta tekstów towarzyszących:

Małgorzata Ablewicz (UKKLW)

Projekt typograficzny, skład i przygotowanie do druku:

Wydawnictwo Sophia

Projekt okładki:

Ewelina Wajs-Baryła

Wszystkie zamieszczone w książce fotografie, o ile nie zaznaczono inaczej, pochodzą z archiwum rodzinnego Jadwigi Chrzęstowskiej i Piotra Chrzęstowskiego.

ISBN 978-83-963601-4-4

 SOPHIA
WYDAWNICTWO

ul. Relaksowa 28a

02-796 Warszawa

tel. 884 302 470

kontakt@wydawnictwosophia.pl

 prawolubni

Książka, którą nabyłeś, jest dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, abyś przestrzegał praw, jakie im przysługują. Jej zawartość możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym. Ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A kopiując ją, rób to jedynie na użytek osobisty.

Więcej o prawie autorskim na www.legalnakultura.pl

Szanujmy cudzą własność i cudze prawo!

Polska Izba Książki

SPIS TREŚCI

Tablice genealogiczne	9
Wstęp	17
Przedmowa	24
Od wydawcy	28
Nota edytorska	31
Pamiętnik Władysława Skłodowskiego	37
Aneks 1 Wiersze i zagadki Władysława Skłodowskiego	125
Aneks 2 Wspomnienie pośmiertne o Władysławie Skłodowskim	141
Wspomnienia dra Józefa Skłodowskiego	145
Aneks 3 Ostatnia choroba Marii Skłodowskiej-Curie	331
Aneks 4 Spis prac, pokazów i komunikatów	345
Aneks 5 Spis współpracowników, asystentów i uczniów	353
Zapiski Marii ze Skłodowskich Goetel-Szancenbachowej	357
Podziękowania	391
Bibliografia	392
Indeks osobowy	399
Album rodzinny	417
Galeria prac Marii ze Skłodowskich Goetel-Szancenbachowej	519

Maria Skłodowska-Curie, Warszawa, ok. 1922. Fot. Jan Miszczak

WSTĘP

Rodzina Marii Skłodowskiej-Curie miała silną potrzebę spisywania swoich losów oraz opisywania swojego życia. Pierwszym kronikarzem rodziny był zapewne ojciec Uczonej Władysław Skłodowski. Opisywał on przodków i wszystko to, co wiedział o pochodzeniu rodziny. Skupił się również na wydarzeniach z życia, które wydawały mu się najbardziej inspirujące. Jego wspomnienia są niezwykle cenne, gdyż można z nich czerpać informacje o całej rodzinie Skłodowskich, o jej pochodzeniu, działalności, udziałach w powstaniach narodowych oraz trudach życia w czasach zaborów. Zdumiewające z jaką dbałością o szczegóły spisał nazwiska i daty tak wielu ludzi, których spotkał w swoim życiu. Władysław zaczął pisać pamiętnik prawdopodobnie w 1887 roku, w czasie kiedy przebywał już na emeryturze. Nie trwało to długo, bo rok później podjął pracę w Studzieńcu, gdzie pracował do 1890 roku¹. Być może w tym tkwi powód niedokończenia wspomnień. Dlaczego zaś nie pisze o ukochanej żonie i o dzieciach możemy tylko domniemywać. Być może przedwczesna strata córki Zofii (w 1876 roku), a dwa lata później ukochanej żony, sprawiły ból tak ogromny, że przywoływanie w pamięci bliskich osób okazywało się nazbyt trudne? Nie sposób tego dziś rozstrzygnąć.

Kontynuatorem dzieła Władysława Skłodowskiego był jego syn Józef, który swoimi wspomnieniami uzupełnił pamiętnik ojca². Spisywał je od czerwca 1925 roku, uzupełniając do ostatnich dni życia. Wspomnienia brata Marii Curie stanowią ważny materiał do biografii Uczonej, z którego można wiele dowiedzieć się o jej rodzicach, rodzeństwie i dzieciństwie. Ważną częścią wspomnień jest również medyczny opis choroby Marii, jej śmierci i pogrzebu. We *Wspomnieniach...* znajduje się też sporo

¹ Helena Skłodowska-Szalay tak o tym pisała: „Ojciec, chcąc nam pomóc, przyjął już po wystąpieniu emerytury rządowej stanowisko dyrektora Osad Rolnych w Studzieńcu pod Warszawą. Nie mógł być sam w Studzieńcu. Stała się więc umowa pomiędzy Manią a mną, że zastąpię ją przy ojcu aż do chwili, kiedy będę mogła za nią podążyć; ona miała przygotować mi grunt. To Marię przekonało i spokojna o ojca zgodziła się na opuszczenie Warszawy”, [za:] H. Skłodowska-Szalay, *Ze wspomnień o Marii Skłodowskiej-Curie. Pamiętkowe wiersze. Złapanie chwile*, Muzeum Marii Skłodowskiej-Curie, Warszawa 2019, s. 25–26.

² Warto także nadmienić, że robił odręczne zapiski we wspomnieniach ojca.

informacji związanych z warszawskim środowiskiem lekarskim oraz ówczesną sytuacją polityczną. Józef skończył spisywać wspomnienia po 1935 roku, na dwa lata przed śmiercią.

Za pióro chwyciły także jego trzy siostry. Pierwsza z nich, Bronisława Dłuska, najbliższa Marii Curie i z pewnością najważniejsza w jej życiu, napisała raptem piętnastostronicową książeczkę pod tytułem *Marja Skłodowska-Curie. Życiorys i działalność naukowa gienjalnej Polki*, która ukazała się nakładem „Dziennika Ludowego” w Chicago w 1921 roku. O korzeniach Skłodowskich Dłuska pisze niewiele: „Rodzina Skłodowskich pochodzi ze wsi Skłody w Ziemi Łomżyńskiej. Dziad Marii był pierwszym, który wybił się z drobno-szlacheckiego środowiska, zdobywając od 20go roku życia o własnej sile średnie i wyższe wykształcenie, oddał się pedagogii i doszedł do stanowiska dyrektora gimnazjum w Lublinie. Najstarszy syn jego, Władysław, był ojcem Marii”³. W czasie wydania książki w redakcji „Dziennika Ludowego” pracowała córka Bronisławy – Helena Dłuska. Prawdopodobnie książeczką miała przybliżyć Polonii amerykańskiej sylwetkę polskiej Uczzonej. Autorka skupia się w niej na dzieciństwie i młodości Marii, ale także opisuje jej wielkie odkrycie i trudną pracę. Książka jest właściwie całkowicie dziś nieznaną i zapomnianą. Jedyny znany mi egzemplarz znajduje się w Bibliotece Narodowej w Warszawie.

Sama Maria Skłodowska-Curie również chwyciła za pióro, aby pisać o swoim mężu Piotrze Curie i własnym życiu. Pierwszy raz spisała targające nią uczucia i emocje w 1906 roku, tuż po tragicznej śmierci Piotra. Powstało świadectwo niewyobrażalnego bólu i poczucia pustki. Pierwszego zapisu, niezwykle intymnego, Uczona dokonała 30 kwietnia 1906 roku. Kolejnych 1, 7, 11, 14 maja, 10 czerwca, 6 listopada, ostatniego w kwietniu 1907 roku. Wpisy Marii są niezwykle wzruszające i poruszające. Jest to obraz jej myśli, bólu i tragedii po stracie ukochanego. Ten intymny dziennik z pewnością nigdy nie miały ujrzeć światła, ale dzięki woli rodziny Marii stało się inaczej. Niewielkie fragmenty *Dziennika żałobnego* znalazły się w książce Ewy Curie. W 1990 roku rodzina Curie udostępniła dziennik Bibliotece Narodowej w Paryżu. Obszerniejsze jego fragmenty można znaleźć w doskonałej książce Susan Quinn *Życie Marii Curie* (Prószyński i S-ka, Warszawa 1997)⁴. We Francji dziennik ukazał się nakładem wydawnictwa Odile Jacob w roku 1996. W Polsce treść dziennika została opublikowana w tłumaczeniu Sławomira Zagórskiego na łamach „Magazynu Gazety Wyborczej” w 2001 roku.

W październiku 2022 roku Wydawnictwo Sophia wydało dziennik w formie książkowej w nowym tłumaczeniu Agaty Tomaszewskiej pod tytułem *Piotrze, mój Piotrze. Dziennik żałobny Marii Skłodowskiej-Curie*, publikując w jednym tomie także francuski oryginał⁵. W książce znalazła się również obszerna nota biograficzna Piotra

³ B. Dłuska, *Marja Skłodowska-Curie. Życiorys i działalność naukowa gienjalnej Polki*, „Dziennik Ludowy”, Chicago 1921, s. 5.

⁴ W mojej opinii jest to najlepsza biografia Uczzonej.

⁵ T. Pospieszny, E. Wajs-Baryła (red.), *Piotrze, mój Piotrze. Dziennik żałobny Marii Skłodowskiej-Curie / Pierre, mon Pierre. Journal de deuil de Marie Skłodowska-Curie*, Wydawnictwo

Curie oraz album w wyjątkowymi fotografiami rodziny Curie pochodzącymi z Musée Curie w Paryżu. Jest to niewątpliwie bardzo ważna na polskim rynku wydawniczym pozycja historyczna, która dopełnia biografię Marii Skłodowskiej-Curie.

W 1921 roku Maria Curie napisała książkę pod tytułem *La radiologie et la guerre* [*Radiologia i wojna*], którą wydało wydawnictwo Librairie Félix Alcan. Książka ta niestety nigdy nie ukazała się w języku polskim. Poza wieloma fachowymi opisami technicznymi znalazły się w niej też refleksje Uczzonej dotyczące okrucieństwa wojny. Kilka fragmentów książki można znaleźć we wspomnieniach Ireny Joliot-Curie.

Z kolei zarówno *Autobiografia* Marii Skłodowskiej-Curie jak i *Wspomnienia o Piotrze Curie* zostały napisane w celu komercyjnym⁶. Powstały one w wyniku inicjatywy amerykańskiej dziennikarki i późniejszej przyjaciółki Madame Curie, Marie M. Meloney (Missy). Była ona inicjatorką podróży Uczzonej do USA w 1921 roku, podczas której Maria wygłaszała wykłady umożliwiające jej zdobycie środków finansowych na zakup grama radu i wyposażenie paryskiego laboratorium. Maria była początkowo bardzo sceptyczna wobec pomysłu pisania. Jednak w 1923 roku nakładem wydawnictwa Macmillan Company ukazała się książka zatytułowana *Pierre Curie*. Na treść książki składała się krótka biografia Piotra oraz szkic autobiografii Marii. W Polsce książka ukazała się pod tytułem *Piotr Curie: wyjątki ze wspomnień Marji Skłodowskiej-Curie o jej mężu* nakładem Komitetu Daru Narodowego dla Marji Skłodowskiej-Curie w Warszawie w 1925 roku w tłumaczeniu brata – Józefa Skłodowskiego i siostrzenicy – Hanny Szyl-lerowej. Co ciekawe, wnuczka Uczzonej, Hélène Langevin-Joliot w wywiadzie udzielonym w 2012 roku Shelly Emling zasugerowała, że część autobiografii mogła napisać Missy. Twierdziła: „Nie byłabym w ogóle zaskoczona, gdyby się okazało, że przynajmniej część tej autobiografii napisała pani Meloney [...] Naprawdę mam wrażenie, że niektóre słowa i fragmenty to jej dzieło”⁷. Może o tym świadczyć chociażby błąd dotyczący wieku Józefa i Marii w roku śmierci ich matki. Być może jednak fragmenty książki pisała o dwa lata starsza od Marii Bronisława, która popełniła nieświadomie ten błąd. W liście z Paryża 21 lutego 1921 roku Maria pisała do Bronisławy:

Poza tem potrzebuje się z Tobą skomunikować w kwestii mojej biografii, o którą się upominają w Ameryce. Potrzeba napisać dla nich przystępną biografię, opowiadającą o moim dzieciństwie, młodości i epoce pracy naukowej. Pomoc Twoja byłaby mi do tego bardzo potrzebna. A nawet nie wiem, czy ta biografia nie mogłaby być napisana przez Ciebie, a nie przezemnie. Trzebaby ją sfabrykować razem, a potem zdecydować, czyje nazwisko na niej będzie⁸.

Sophia, Warszawa 2022.

⁶ M. Skłodowska-Curie, *Autobiografia i wspomnienia o Piotrze Curie*, Dom Wydawniczo-Promocyjny GAL, Warszawa 2004 i późniejsze wydania.

Piękna albumowa wersja książki ukazała się nakładem tego samego wydawnictwa w 2011 roku.

⁷ S. Emling, *Maria Skłodowska-Curie i jej córki*, Muza, Warszawa 2013, s. 71.

⁸ T. Pospieszny, *Maria Skłodowska-Curie. Zakochana w nauce*, Wydawnictwo Sophia, Warszawa 2022, s. 301–302.

Książka ta dla badaczy życia Uczzonej jest niezwykle cenna zwłaszcza w kontekście opisów odkrycia polonu i radu.

Starsza o rok od Marii Helena Skłodowska-Szalay poświęciła siostrze niezwykłą książeczkę pod tytułem *Ze wspomnień o Marii Skłodowskiej-Curie*, która pierwszy raz ukazała się nakładem wydawnictwa Nasza Księgarnia w 1958 roku. Helena wspomina dzieciństwo, wspólnie spędzone wakacje w 1883 roku, pobyt Marii w Paryżu, jej małżeństwo z Piotrem Curie oraz ostatnie lato Piotra Curie, spędzone wspólnie na francuskim wybrzeżu. W 2019 roku z inicjatywy prawnuków Heleny Skłodowskiej-Szalay – Hanny Karczewskiej i Jana Staniszkisa, we współpracy z Panią Małgorzatą Ewą Rosen – kustoszem Muzeum Marii Skłodowskiej-Curie, powstało nowe wydanie pod tytułem *Ze wspomnień o Marii Skłodowskiej-Curie. Pamiętkowe wiersze, złapane chwile*. Książkę w 2019 roku wydało warszawskie muzeum Noblistki. Publikacja została uzupełniona o wiersze i anegdoty, które Helena zapisywała przez lata, a także interesującymi fotografiami.

Warto zauważyć niezwykle ciekawy rys, charakterystyczny dla rodziny Skłodowskich – ich wrażliwość społeczną i działalność filantropijną. Siostry Skłodowskie dochód ze sprzedaży swoich wspomnień przekazały na konkretne cele naukowe lub społeczne. Bronisława, Helena i Maria wspierały wzajemnie swoje projekty, nie tylko organizacyjnie, ale również finansowo. W 1921 roku Bronisława Dłuska dochód ze sprzedaży wśród Polonii w USA wspomnień o siostrze Marii przeznaczyła – zgodnie z życzeniem samej Marii – na Pracownię Radiologiczną im. Mirosława Kernbauma (tragicznie zmarłego ucznia Marii) w Warszawie. Z kolei w 1925 roku Maria Skłodowska-Curie dochód ze sprzedaży wspomnień o Piotrze Curie przeznaczyła na komitet budowy Instytutu Radowego w Warszawie, któremu przewodniczyła jej siostra Bronisława. Gdy w 1958 roku Helena Skłodowska-Szalay wydała swoje wspomnienia o Marii, honorarium oddała na odbudowę domu sierot w Helenowie pod Warszawą, który powstał w 1922 roku z inicjatywy Bronisławy Dłuskiej. Zaiste niezwykła rodzina.

Także obie córki uczzonej opisały jej życie. Młodsza z nich Ewa Curie pracowała nad biografią matki trzy lata⁹. Jak sama przyznała w 1988 roku, spieszyła się, bowiem nie chciała, by ktoś inny ją ubiegł i zrobił to niewłaściwie¹⁰. Pisarz francuski André Maurois

⁹ E. Curie, *Maria Curie*, Wydawnictwo Jakuba Przeworskiego, Warszawa 1938.

¹⁰ Z moich badań wynika, że pierwsze biografie książkowe (liczące kilkadziesiąt stron) ukazały się przed 1938 rokiem, np. E. Ramstedt, *Marie Curie och Radium*, P.A. Norstedt & Söners Förlag (Svenska Bokförlaget), Stockholm 1932 (60 stron), czy J.S. Štěrba-Böhm, *Marja Skłodowska-Curie*, Česka Akad. věd a umění, Praga 1935 (41 stron).

Po przeprowadzeniu kwerendy wraz z Eweliną Wajs-Baryłą mogę stwierdzić, że pierwsza obszerniejsza książkowa biografia Marii Skłodowskiej-Curie ukazała się w Hiszpanii w 1936 roku, a więc dwa lata po śmierci Uczzonej i rok przed publikacją Ewy Curie. Autorką liczącej 108 stron biografii Marii Curie pod tytułem *Vida de Madame Curie* jest María Luz Morales (I.G. Seix y Barral Hnos., S. A., Barcelona 1936). Więcej na temat tej biografii w felietonie pt. *Zapomniana biografia Madame Curie*, <https://tinyurl.com/6aeachjx> [dostęp: 17 grudnia 2022].

wspominał, że Ewa Curie przyszła do niego po radę: „Wydawcy amerykańscy nalegają, żebyś napisała życie mojej matki. Sama o tym często myślałam. Gdybym była zdolna to zrobić, kochałabym tę pracę. Posiadam bardzo dużo materiałów, jej listy, dzienniki, wspomnienia. Zdaje mi się, że wszystko co o niej powiedziano jest tak dalekie od rzeczywistości. Jeżeli nie napiszę Jej książki, pewne jest, że napiszą ją inni. Czy napiszą ją tak jakbym sobie tego życzyła? Boję się, że nie. Kusi mnie to i przeraża jednocześnie”¹¹.

W 1937 roku książka została wydana we Francji pod tytułem *Madame Curie*. Biografia uczonej od początku cieszyła się wielką popularnością – w 1937 roku przyznano Ewie amerykańską National Book Award w kategorii literatura faktu, a w 1943 roku książka została zekranizowana przez wytwórnię Metro-Goldwyn-Mayer. W roli tytułowej wystąpiła Greer Garson, która za tę rolę otrzymała nominację do Oscara. Wiele listów, notatek i dokumentów, które cytuje Ewa, uległo zniszczeniu lub zagubieniu podczas drugiej wojny światowej, dlatego książka ta stanowi kopalnię wiedzy związanej z życiem uczonej. Niektórzy historycy nauki uważają jednak, że w książce Maria została przedstawiona w świetle hagiograficznym, a kilka wątków z jej życia, jak na przykład romans Marii z Paulem Langevinem, zostały przemilczane (Ewa ograniczyła się w tej kwestii do jednego zdania i nie wymieniła uczonego z nazwiska). W Polsce książka ukazała się w 1938 roku (miała w tym roku dwa wydania) w tłumaczeniu siostrzenicy Marii, Hanny Szyllerowej (córci Heleny)¹². Książka ta jest wzruszająca i wyjątkowa pod wieloma względami.

Natomiast Irena Joliot-Curie napisała tekst, który ukazał się w 1954 roku w czasopiśmie „Europe”. W 2020 roku został on wydany w formie książkowej przez Muzeum Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie we współpracy z Musée Curie w Paryżu¹³. Miałem przyjemność być konsultantem naukowym tej książki. Pracę nad tą publikacją i dyskusje z dr Dominiką Świtkowską (obecnie Korzeniowską) wspominam bardzo miło. Książka ta z pewnością stanowi doskonałe uzupełnienie biografii autorstwa Ewy Curie. Dzięki obu książkom Czytelnik otrzymuje kompletny obraz Marii Skłodowskiej-Curie. Warto zaznaczyć, że Irena wraz z mężem Fryderykiem Joliot-Curie napisali także ciekawy artykuł poświęcony Piotrowi Curie¹⁴.

Bardzo interesujące wspomnienia pod tytułem *Aby ocalić od zapomnienia...* spisała córka Józefa Skłodowskiego Maria Goetel-Szancenbachowa. Rękopis wspomnień bratanicy Marii Skłodowskiej-Curie liczy 58 stron. Wspomnienia przedstawiają jej wielką ciotkę jako niezwykle cichą i skromną osobę. Ich treść jest bardzo intymna i osobista,

¹¹ A. Maurois, *Mademoiselle Eve Curie*, „Vogue”, vol. 91, 1938, s. 74–77.

¹² Nowe wydanie książki ukazało się w 2021 roku nakładem wydawnictwa W.A.B. Zostało ono uzupełnione o listy, które przekazało Muzeum Curie w Paryżu.

¹³ I. Joliot-Curie, *Maria Curie, moja matka*, Muzeum Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie, Warszawa 2020.

¹⁴ I. Joliot-Curie, F. Joliot-Curie, *Piotr Curie i dzisiejsze drogi rozwoju nauki*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, rok XII, nr 3, 1968, s. 609–617.

przywołują one Marię Skłodowską-Curie jako osobę niezwykle rodzinną. Według informacji pozyskanych od dr. Piotra Chrzóstowskiego ostateczną wersję wspomnień jego babcia napisała w 1967 roku na stulecie urodzin Uczzonej (Autorka zmarła w październiku 1976 roku). Ich większą część zajmują wspomnienia związane z Marią Skłodowską-Curie, co wyraźnie wskazuje, że Maria Goetel-Szancenbach była zafascynowana ciotką.

Warto także nadmienić, że pierwszy mąż Marii Goetel-Szancenbachowej, Walery Goetel, spisał u schyłku życia swoje wspomnienia, w których zawarł barwny opis wycieczki w Tatry, odbytej wraz z Marią Skłodowską-Curie, jej córkami oraz Bronisławą i Kazimierzem Dłuskimi latem 1911 roku¹⁵. Dwa lata później Walery poślubił Marię Skłodowską – nazywaną w rodzinie Maniusią – bratanicę Marii Skłodowskiej-Curie. Tą samą wyprawę w Tatry opisała również Irena Pawlewska-Szydłowska, córka kuzynki i bliskiej przyjaciółki Marii – Henryki¹⁶.

Inna kuzynka Madame Curie – lekarka Maria Felauer – poświęciła Uczzonej książeczkę pod tytułem *Życiorys Marji Skłodowskiej-Curie i znaczenie radu w lecznictwie*¹⁷, która ukazała się nakładem Komitetu Daru Narodowego dla Marji Skłodowskiej-Curie w Warszawie w 1925 roku. Książka jest obecnie bardzo trudna do dostania.

Ten krótki rys wyraźnie wskazuje na zamiłowanie rodziny Skłodowskich do spisywania swoich dziejów.

Treść niniejszego tomu stanowią wymienione powyżej wspomnienia ojca, brata i bratanicy Marii Skłodowskiej-Curie. Czytelnik ma możliwość po raz pierwszy zapoznać się pamiętnikami osób bliskich Madame Curie. Jest to niewątpliwie wielka uczta intelektualna dla wszystkich zainteresowanych życiem rodziny Skłodowskich, ale także historią w ogóle. Wspomnienia Władysława, Józefa oraz Maniusi stanowią cenne i niezwykle uzupełnienie wcześniej już wydanych książek pisanych przez członków rodzin Skłodowskich i Curie. Wyłania się z nich fascynujący obraz ludzi i ich czasów.

Wydawnictwo Sophia zdecydowało się wydać wspomnienia i pamiętniki Skłodowskich w jednym tomie. Pomimo iż każdy z członków tej niezwyklej rodziny opowiedział swoją historię z własnej perspektywy, stanowią one wzajemne pokoleniowe dopełnienie, które pozwala także wejrzeć w życie Marii Skłodowskiej-Curie. Jestem przekonany, że życiorys Uczzonej nabiera kolorytu dzięki słowom tych, którzy Ją kochali, szanowali i podziwiali. Dodatkowym atutem książki są unikatowe rodzinne fotografie, które udostępnił dr Piotr Chrzóstowski – prawnuk Józefa Skłodowskiego.

Spojrzenie na rodzinę Marii Curie oczyma jej najbliższych wprowadza wyraźny element intymności. Przecież to właśnie wspomnienia i listy są najbardziej osobistymi zapiskami, z jakimi Czytelnik może mieć do czynienia. Dzięki życzliwości i zaufaniu Pani Jadwigi Chrzóstowskiej i Pana Piotra Chrzóstowskiego, spadkobierców

¹⁵ W. Goetel, *Pod znakiem optymizmu*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1976, s. 46–49.

¹⁶ I. Pawlewska, *Z Marią Skłodowską-Curie w Tatrach*, „Turysta”, 11, 1954, s. 5.

¹⁷ M. Felauer, *Życiorys Marji Skłodowskiej-Curie i znaczenie radu w lecznictwie*, Komitet Daru Narodowego dla Marji Skłodowskiej-Curie, Warszawa 1926.

WSTĘP

wspomnień Skłodowskich, jakim obdarzyli oni piszącego te słowa oraz Wydawnictwo Sophia, możemy poznać rodzinę Skłodowskich z zupełnie nowej strony.

Dla mnie, jako badacza życia Marii Skłodowskiej-Curie, opracowywanie tych wspomnień było niezwykłą radością i zaszczytem. Mam nadzieję, że dla Czytelników będzie równie wielką radością poznawanie życia rodziny Skłodowskich. W końcu nie wszystko jeszcze zostało o nich powiedziane.

prof. UAM dr hab. Tomasz Pospieszny
Wydział Chemii
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Poznań, 5 marca 2022 roku

PRZEDMOWA

Maria Skłodowska-Curie w napisanej w 1922 roku *Autobiografii* rozpoczęła opowieść o swojej rodzinie od słów:

Urodziłam się w Polsce, a nazwisko moje rodowe jest Skłodowska. Rodzice moi pochodzą z drobnej szlachty polskiej. W ojczyźnie mojej ta klasa społeczna składa się z wielkiej liczby, często spokrewnionych ze sobą, właścicieli małych i średnich posiadłości ziemskich. Do niedawna z tego właśnie źródła rekrutowała się głównie inteligencja polska¹.

Książka *Aby ocalić od zapomnienia... Pamiętniki Władysława, Józefa i Marii Skłodowskich* to uzupełnienie tej opowieści.

Troje autorów to ojciec, brat i bratanica Marii Skłodowskiej-Curie. Reprezentują trzy kolejne pokolenia rodziny Skłodowskich. Zapisują swoje wspomnienia w trzech różnych epokach historii Polski. Władysław Skłodowski, spełniając prośbę swojej rodziny, opisuje przodków i przedstawia to, czego się dowiedział o pochodzeniu rodu. Następnie opowiada o wydarzeniach ze swojego życia, które uznał za ważne i inspirujące. Dużo miejsca poświęca swojej pracy nauczycielskiej i opisuje pensje działające w Warszawie. Dzieje się to wszystko w Polsce, która nie istnieje jako państwo, a głównie w zaborze rosyjskim. Wydarzenia, które opisuje Władysław Skłodowski, sięgają mniej więcej do 1858 roku, więc jest to okres jego młodości. Niepodległość dla Polski to wtedy nieziszczalne marzenie. Józef Skłodowski pisze z kolei pamiętnik pod koniec swojego życia, już w niepodległej Polsce. Ostatnie opisane w nim wydarzenia dzieją się po 1935 roku. Najwięcej miejsca poświęca w nim dziejom rodziny Skłodowskich i środowiska lekarskiego w Warszawie. Wspomnienia mojej Babcie – Marii ze Skłodowskich Goetel-Szancenbachowej, nazywanej w rodzinie Maniusią, zostają przez nią zapisane w latach 60. XX wieku w Polsce, ponownie niecałkowicie niepodległej. Najwięcej miejsca w pamiętniku Babcia poświęca Marii Skłodowskiej-Curie. Świadczy to o tym, że nie tylko otrzymała ona imię po swojej Ciotce, ale była nią prawdziwie

¹ M. Skłodowska-Curie, *O swoim życiu i pracach*, Wydawnictwo Towarzystwa Instytutu Radowego, Warszawa 1935.

zafascynowana. To właśnie moja Babcia spowodowała, że wiele lat temu, będąc jeszcze studentem, zacząłem interesować się historią rodziny Skłodowskich. Babcia wręczyła mi któregoś dnia liczący bez mała czterysta stron, starannie oprawiony maszynopis i tonem nieprzewidującym sprzeciwu oznajmiła: „Powinieneś to przeczytać. To pamiętnik twojego pradziadka Józefa”. Nie można było odmówić temu życzeniu – wiedziałem, że Babcia przy następnym spotkaniu sprawdzi skrupulatnie, czy wywiązałem się z tego obowiązku. Lektura na szczęście okazała się interesująca. A następny w kolejce do czytania pamiętnik – prapradziadka Władysława, napisany w XIX wieku – okazał się jeszcze bardziej pasjonujący.

Podczas gdy postaci Władysława i Józefa Skłodowskich zostały opisane w wielu artykułach, moja Babcia jest osobą znacznie mniej znaną.

Maria Bronisława Skłodowska (Manusia) urodziła się 17 sierpnia 1892 roku w Warszawie. Po ukończeniu prywatnej szkoły Antoniny Walickiej w Warszawie i po zdaniu matury rządowej w gimnazjum w Kielcach wyjechała na studia do Francji. W latach 1910–1911 mieszkała w domu swojej ciotki Marii Skłodowskiej-Curie w Sceaux pod Paryżem i uczęszczała na studium malarstwa do pracowni prowadzonej przez Olę Boznańską w Academie de la Grande Chaumiére. Po powrocie do Polski studiowała przez trzy lata w Szkole Sztuk Pięknych dla Kobiet Marii Niedzielskiej w Krakowie (Akademia Sztuk Pięknych jeszcze wówczas kobiet nie przyjmowała). Uczyli ją profesorowie: Józef Pankiewicz, Stanisław Dębicki, Wojciech Weiss, Ignacy Pieńkowski i Karol Maszkowski. Maria Skłodowska Szkołę Sztuk Pięknych ukończyła ze srebrnym medalem. Począwszy od 1906 roku, wszystkie okresy wolne od nauki Manusia spędzała w domu swojego wujostwa Bronisławy i Kazimierza Dłuskich w Zakopanem. Prowadzili oni sławne wówczas na całą Polskę Udziałowe Sanatorium Przeciwgruźlicze w Kościelisku, a przez dom ich przewijał się kwiat polskiej inteligencji. Tam Maria Skłodowska poznała Stanisława Witkiewicza², Karola Szymanowskiego, Stefana Żeromskiego, Andrzeja Struga, Jana Kasprówicza, Wacława Sieroszewskiego, Ignacego Paderewskiego, Józefa Piłsudskiego, Mariusza Zaruskiego, Mieczysława Limanowskiego, Jana Rembowskiego, Józefa Becka i wielu innych wybitnych ludzi.

Wraz z grupą rówieśników, Babcia brała udział w wielu wyprawach narciarskich i taternickich. Razem z Heleną Dłuską i Ireną Pawlewską przeszła Grań Walentkową, wyszła na Hruby Wierch, Świstowy Wierch i na Kończystą. Z Klimkiem Bachledą wyszła na Gerlach, a z Walerym Goetlem dokonała drugiego wyjścia północną ścianą Świnicy. Jako jedna z najmłodszych adeptek została przyjęta w poczet Sekcji Turystycznej Towarzystwa Tatrzańskiego. W 1913 roku Maria Skłodowska wyszła za mąż za Walerego Goetla, wówczas asystenta na Uniwersytecie Jagiellońskim. Lata pierwszej wojny światowej (wraz z urodzoną w 1916 roku córką Wandą) Goetlowie spędzili w Zakopanem. Do grona ich przyjaciół należeli w tym okresie między innymi wybitni

² Portret Stanisława Witkiewicza namalowany przez Maniusię Skłodowską znajduje się w galerii na stronie 534 niniejszej książki.

taternicy : Juliusz Zborowski, Jerzy Żuławski, Leon Loria, Józef Oppenheim, Stanisław Zdyb, Borys Wigilew i Rafał Malczewski. Po powrocie do Krakowa Maria Goetlowa w chwilach wolnych od zajęć domowych nadal uprawiała malarstwo, grała na fortepianie oraz odnosiła sukcesy w dziedzinie śpiewu, ucząc się u profesora Warmutha, a następnie u profesora Erazma Dłuskiego, znanego wówczas kompozytora, muzyka i nauczyciela śpiewu. W okresie tym przyjazne stosunki łączyły Goetłów z profesorami : Władysławem Szajnochą, Marianem Smoluchowskim, Bohdanem Świderskim, Edwardem Passendorferem, Odonem Bujwidem, Władysławem Szaferem, Stanisławem Estreicherem i ich rodzinami. Do grona ich przyjaciół należeli również malarze Zygmunt Waliszewski i Henryk Gottlieb.

Po trzynastu latach trwania małżeństwo Goetłów rozpadło się, co nie przeszkodziło im do końca życia utrzymywać ze sobą przyjaznych kontaktów. W 1926 roku Maria wyszła za mąż za doktora medycyny Jana Szancenbacha, ginekologa, późniejszego dyrektora szpitala im. Gabriela Narutowicza w Krakowie. W 1928 roku przyszedł na świat ich syn, Jan. Następne lata Maria Szancenbachowa poświęciła wychowaniu dzieci.

We wrześniu 1939 roku Jan Szancenbach, były legionista, został zmobilizowany i w mundurze porucznika rezerwy (lekarza) wyruszył na front. Po zakończeniu działań wojennych dostał się do niewoli sowieckiej, był więziony w obozie w Starobielsku i prawdopodobnie został zamordowany w Charkowie w 1940 roku. Przez dziewięć lat Babcia bezskutecznie próbowała uzyskać informacje o losie swojego męża i dopiero w 1949 roku otrzymała od ambasadora w Moskwie wiadomość o śmierci Jana Szancenbacha (w piśmie z dnia 30 marca 1949 stwierdzono, że dr Jan Szancenbach figuruje w wykazie osób zamordowanych przez hitlerowców w Katyniu!). Wydarzenia te, utrata mieszkania zabranego przez Niemców w 1942 roku (zginęła wtedy część jej prac), brak środków do życia oraz pogarszający się stan zdrowia spowodowały, że Maria Szancenbachowa porzuciła całkowicie malarstwo i poświęciła wszystkie swoje siły, aby zapewnić opiekę i umożliwić zdobycie wykształcenia swojemu synowi. Babcia podjęła po wojnie pracę w przychodni radiologicznej, a wieczorami dorabiała sobie do pensji szyciem. Syn, Jan Szancenbach Junior, uzyskał absolutorium Akademii Sztuk Pięknych w 1948 roku i, począwszy od stanowiska asystenta, przebył wszystkie szczeble kariery akademickiej, dochodząc do godności rektora. Satysfakcja z tego, że Syn wykonuje zawód, którego tak bardzo pragnął i że osiąga to, czego Matce nie udało się osiągnąć, pozwoliła Marii Szancenbachowej przezwyciężać choroby, które unieruchomiły ją na długie lata w fotelu. Nam wszystkim, podziwiającym tę część jej twórczości, która przetrwała zawieruchę dziejów, pozostaje tylko żałować przedwcześnie zgasłego talentu i wyobrażać sobie arcydzieła, jakie Babcia mogłaby stworzyć, gdyby historia potoczyła się inaczej.

Posiadanie wybitnych przodków lub sławnych osób w rodzinie to niewątpliwy zaszczyt. Z jednej strony może to stanowić pokusę do korzystania z ich chwały, ale z drugiej strony, wzbudzić chęć dorównania im w odniesionych sukcesach. W rodzinie Skłodowskich ceniono patriotyzm, wykształcenie i „przydatność” dla społeczeństwa

i kraju. Z tego powodu tak wiele osób w rodzinie wybierało zawód nauczyciela lub lekarza. Zachowana korespondencja i pamiętniki wyraźnie pokazują, że przykładało się do tego dużą wagę. Wydaje się, że rozniecało to ambicje, ale stanowiło też obciążenie w sytuacji, gdy rodzinne tragedie i inne zdarzenia uniemożliwiały realizację planów. Dotykało to zwłaszcza kobiety. Dostrzegam ten motyw w pamiętniku Babci.

Jedno z najczęściej zadawanych pytań wnukom Marii Skłodowskiej-Curie brzmi: „Jak to jest być uczonym i jednocześnie dzieckiem i wnukiem ludzi tak wybitnych i sławnych?”. Swego czasu profesor Pierre Joliot odpowiedział na to: „W domu nie zmuszano mnie do nauki. Tłumaczono mi jedynie, że nauka jest cudownym zawodem, wielką radością i przyjemnością. Zdecydowałem, że spróbuję i jeżeli mi się nie spodoba, zmienię zawód. Miałem oczywiście świadomość ryzyka, jakie podejmuję i tego, że na pewno nigdy nie uda mi się być tak dobrym naukowcem, jakimi byli moi dziadkowie i rodzice. Kiedy wszedłem do laboratorium, po dwóch tygodniach byłem przekonany, że będę kochać naukę niezależnie od tego, czy osiągnę sukces czy nie”. Opowiedział też o tym, co spotkało go, gdy wstąpił do nowej szkoły i nauczyciel wprowadził go do klasy, anonsując: „Baczość! Będzie z wami chodził do szkoły wnuk Marii Curie! Spocznij!”. W związku z tym wszyscy jego nowi koledzy próbowali mu udowodnić, że wcale nie jest ani tak mądry, jak o nim mówiono, ani nie dorównuje im siłą.

Dla biografów i badaczy życia Marii Skłodowskiej-Curie pamiętniki członków rodziny Skłodowskich przedstawiają szczególną wartość. Mimo że stanowią tylko wycinek określonej rzeczywistości, to jednak zawierają informacje odzwierciedlające stosunek autorów do rodzinnego systemu wartości i opisują rolę poszczególnych osób w rodzinie i społeczeństwie. Autorzy pamiętników byli sobie bardzo bliscy. Maniusia zawsze wspominała swojego ojca z miłością. Władysław Skłodowski z kolei przez kilka ostatnich lat swojego życia mieszkał razem z synem Józefem i jego dziećmi, Maniusią i Władziem. Wnuki uwielbiały dziadka, ponieważ ten (pomimo swojej pozornej surowości) czule się nimi zajmował, organizował zabawy i przy tej okazji – jak niegdyś swoje własne dzieci – uczył.

Wiele zamieszczonych w książce fotografii, reprodukcji obrazów i ciekawych materiałów w Aneksach, w większości nigdy wcześniej nie publikowanych, stanowi o atrakcyjności *Pamiętników Władysława, Józefa i Marii Skłodowskich*.

Piotr Chrzastowski
praprawnuk Władysława, prawnuk Józefa, wnuk Maniusi,
Kraków, 15 marca 2023 roku

OD WYDAWCY

Rozmowy o wydaniu pamiętników Skłodowskich, znajdujących się w rodzinnym archiwum, prowadzimy z Panem dr. inż. Piotrem Chrzastowskim, prawnukiem Józefa Skłodowskiego, właściwie od początku naszej znajomości. Jeszcze wcześniej przeczytałam jeden z egzemplarzy maszynopisu *Wspomnień Dra Józefa Skłodowskiego* w Dziale Starej Książki Medycznej Głównej Biblioteki Lekarskiej. Ze względu na ówczesne okoliczności, mój kontakt z maszynopisem był mocno ograniczony... W międzyczasie wspólnie z profesorem Tomaszem Pospiesznym powołaliśmy do życia projekt edukacyjny *Piękniejsza Strona Nauki*, który dotyczy udziału i roli kobiet w tworzeniu historii nauk ścisłych. Specjalne miejsce w naszym projekcie zajmuje Uczona Wszech Czasów – Maria Skłodowska-Curie.

Do rozmów o publikacji unikatowych materiałów źródłowych z rodzinnego archiwum wróciliśmy latem 2021 roku, kiedy założyłam Wydawnictwo Sophia. Zaproponowałam, że podejmę się wydania pamiętników Władysława, Józefa i Maniusi Skłodowskich. Pan Piotr Chrzastowski i jego siostra Jadwiga Chrzastowska – dysponenci rodzinnej spuścizny Skłodowskich – zgodzili się od razu. Do zespołu redakcyjnego natychmiast zaprosiliśmy Tomasza Pospiesznego, który jest biografem Marii Skłodowskiej-Curie i – jeśli chodzi o Madame Curie – nigdy nie odmawia...

Pracując nad zawartością rodzinnych archiwów Skłodowskich, już w maju 2022 roku przygotowaliśmy i wydaliśmy unikatowy zbiór listów rodzinnych Marii Skłodowskiej-Curie do rodziny w Polsce oraz listów rodziców Skłodowskich do synka Józia¹. Wraz z wydanym w październiku 2022 roku *Dziennikiem żałobnym...*² zbiory

¹ P. Chrzastowski, T. Pospieszny, E. Wajs-Baryła, *Drogi Józiu. Listy Marii Skłodowskiej-Curie do rodziny w Polsce*, Wydawnictwo Sophia, Warszawa 2022.

² T. Pospieszny, E. Wajs-Baryła [red.], *Piotrze, mój Piotrze. Dziennik żałobny Marii Skłodowskiej-Curie / Pierre, mon Pierre. Journal de deuil de Marie Skłodowska-Curie*, tłum. Agata Tomaszewska, Wydawnictwo Sophia, Warszawa 2022.

Publikacja jest w całości dwujęzyczna, polsko-francuska.

te dołączyły do naszej serii wydawniczej „MS”³ – „Maria Skłodowska”, która swoją nazwę wzięła od faksymile osobistego podpisu, jakiego Uczona używała w kontaktach z rodziną. Zamierzamy kontynuować serię, wzbogacając ją o kolejne publikacje, m.in. biografie kobiet z najbliższego kręgu Uczonej – Ireny Joliot-Curie i Bronisławy Dłuskiej.

Nad publikacją *Aby ocalić od zapomnienia... Pamiętniki Władysława, Józefa i Marii Skłodowskich* pracowaliśmy intensywnie blisko dwa lata. Nie chcieliśmy się spieszyć. Opracowanie całości materiału źródłowego wymagało licznych kwerend, zarówno w archiwach, jak i w bibliotekach.

Początkowo planowaliśmy wydać każdy z pamiętników oddzielnie. W trakcie redakcji doszliśmy jednak do wniosku, że nie stanowią one odrębnych części, a tworzą całość i wzajemnie się uzupełniają. Kolejne pokolenie dopisywało swoją opowieść, czerpiąc i nawiązując do pamięci i śladów przodków, a także pielęgnując pamięć o nich. Scaliliśmy więc pamiętniki, wspomnienia i zapiski w jednym tomie, wzbogacając go o dodatki, aneksy, liczne zdjęcia i prace malarskie Maniusi ze Skłodowskich Goetel-Szancenbachowej.

Wielki to zaszczyt gościć w zespole redakcyjnym Panów: doktora inżyniera Piotra Chrzastowskiego i profesora Tomasza Pospieszego. Mimo licznych (nieraz burzliwych) sporów i dyskusji – praca z Wami była przyjemnością! Za co serdecznie dziękuję.

Ewelina Wajs-Baryła

Wydawnictwo Sophia

Warszawa, 28 marca 2023 roku

³ Serię rozpoczęło wznowienie poszerzonej biografii: T. Pospieszny, *Maria Skłodowska-Curie. Zakochana w nauce*, Wydawnictwo Sophia, Warszawa 2022.

Maria ze Skłodowskich Goetel-Szancenbachowa

NOTA EDYTORSKA

Z przyjemnością oddajemy w Państwa ręce trzy pamiętniki rodzinne – Władysława, Józefa i Marii Skłodowskich.

Opracowanie oryginalnych tekstów rozpoczęliśmy od wyrysowania tablic genealogicznych rodzin Skłodowskich i Boguskich – tak, aby możliwe było umiejscowienie w nich wszystkich występujących w *Pamiętnikach* postaci i pokazanie rodzinnych powiązań, bowiem Skłodowscy i Boguscy utrzymywali liczne kontakty, także z dalszą rodziną. Wielu bliższych i dalszych krewnych, których wymieniają Władysław i Józef Skłodowscy oraz Maria Goetel-Szancenbachowa, jest trudnych do zidentyfikowania, ponieważ część imion nadawanych nawet w najbliższej rodzinie wielokrotnie powtarza się. Wykonaliśmy szeroko zakrojoną kwerendę obejmującą materiały źródłowe i akta metrykalne, a także pozyskaliśmy informacje ustne od żyjących członków rodziny¹. Otwierają one niniejszą publikację.

Oryginały *Pamiętników...* zachowały się w archiwum rodzinnym w formie maszynopisów (*Pamiętnik Władysława i Wspomnienia Józefa*) oraz rękopisów (*Zapiski Marii*²). Dzisiaj trudno dociec, kto i w jakich okolicznościach nadał *Pamiętnikowi* Władysława Skłodowskiego formę maszynopisu – we wspomnieniach Maniusi mowa o rękopisie pamiętników dziadka. Na pewno poprawki i przypisy wprowadził odręcznie na maszynopisie syn Józef. Po jego śmierci, w 1937 roku, Maniusia, jako najstarsze dziecko, przejęła rodzinne archiwum i zabrała je ze sobą do Krakowa. Dzięki

¹ Pragniemy serdecznie podziękować pani Hélièze Langevin-Joliot – wnuczce Marii Skłodowskiej-Curie, pani Hannie Karczewskiej – prawnuczce Heleny Skłodowskiej-Szalay, oraz pani Jolancie Sallabank – prawnuczce Józefa Skłodowskiego, za pomoc w uzupełnieniu informacji o najmłodszych pokoleniach potomków rodziny.

² Maria ze Skłodowskich Szancenbachowa, *primo voto* Goetlowa, w rodzinie nazywana była „Maniusią” dla odróżnienia od ciotki Marii Skłodowskiej-Curie. Warto pamiętać także, że w najbliższej rodzinie wśród Skłodowskich imię Maria było bardzo popularne i nosiło je kilka kobiet; patrz: *Tablice genealogiczne Skłodowskich*.
Wszędzie w tekście, gdzie zachodzi wątpliwość, staraliśmy się wyjaśnić, o którą Marię Skłodowską chodzi.

temu nie podzieliło losów spuścizny gromadzonej w warszawskim Instytucie Radowym przez Bronisławę Dłuską i Helenę Skłodowską-Szalay z myślą o założeniu tam muzeum Marii Skłodowskiej-Curie. Opis tych zbiorów zawarła w liście z 1944 roku Helena Skłodowska-Szalay:

Do Pana Profesora

Stanisława Korwin-Pawłowskiego³ w Krakowie

Proszę uprzejmie o zajęcie się wywiezieniem z Warszawy zbiorów, przygotowanych do muzeum, które miało powstać w Warszawie Im. Marii Skłodowskiej-Curie.

Zbiory te zawierają:

- 1) Oryginały listów M.S.C., ułożone chronologicznie w 2 teczkach.
- 2) Kopje maszynowe tychże listów (po 2 kopje z każdego listu).
- 3) Katalogi listów.
- 4) Fotografie w liczbie paruset, każda opatrzona datą, objaśnieniem i umieszczona w torebce celofanowej.
- 5) Różne pamiątki po M.S.C.
 - a) Kajet wierszy oryginalnych, tłumaczeń i własnoręcznych rysunków, z lat bardzo wczesnych.
 - b) 2 kajety kursów pisanych własnoręcznie przez M.S.C. (psychologia i etyka, podług wykładów prof. Marburga).
 - c) róbki szkolne
- 6) *Pamiętnik* (2 kajety) pisany przez Władysława Skłodowskiego, ojca M.S.C. (jeden w rekopisie)

Pamiętnik Dra Józefa Skłodowskiego, brata M.S.C. (pisany na maszynie)
- 7) 2 portrety M.S.C. (rys. [Adolfa] Kamińskiego)
 - 1 portret wnuczki M.S.C. Eli Szyllerówny⁴ (rys. Kamińskiego)
 - 3 krajobrazy (mal. [Jan] Wałach)
 - 1 obraz pastel pelargonie ([Jan] Rembowski)
 - 1 obraz pastel *Krzyż* ([Kazimierz] Purzycki)
 - 1 portret 7 letniej Hanny Szyllerowej ([Tamara] Lempicka)
 - 1 obraz *Widok Paryża Trocadero* (Kamiński).

Wszystkie powyższe przedmioty można pomieścić w 2 niewielkich skrzynkach:

 - a) W jednej: listy, ich kopie, katalogi, fotografie, pamiętniki, zeszyty, pamiątki drobne.
 - b) W drugiej obrazki.

Wszystkie powyższe przedmioty, zebrane, określone i przygotowane przez p. Helenę Skłodowską-Szalay, siostrę M.S.C., mieściły się w gmachu pracowni-

³ Stanisław Korwin-Pawłowski (1889–1970), orientalista, działacz polityczny i społeczny.

⁴ W rzeczywistości Maria Elżbieta Szyllerówna była wnuczką Heleny Skłodowskiej-Szalay.

naukowych przy Instytucie Radowym im. M.S.C. w Warszawie, ul. Wawelska 15 w mieszkaniu p. Heleny Skłodowskiej-Szalay.

Mieszkanie p. Heleny Skłodowskiej-Szalay mieściło się w gmachu pracowni Instytutu Radowego. Wejście do gmachu było od ul. Marii Skłodowskiej-Curie. Mieszkanie N. 31 mieściło się na II piętrze, składało się z 2 pokoiów, oba miały wejście z korytarza.

W gabinecie (na prawo z korytarza) wisiały obrazki i stało biurko.

W saloniku, nawprost z korytarza w szafce czeczotkowej⁵ żółtej mieściły się listy (oryginały) i ich kopie, fotografie w pudełku kartonowym. W tejsze szafce ułożone były zeszyty i pamiątki.

Obraz Rembowskiiego, portret 7 letniej dziewczynki oraz *Krzyż* Purzyckiego były także w saloniku. *Krzyż* wisiał nad oknem.

W gabinecie w biurku, w prawej szufladzie mieściła się przyśrubowana kasetka, a wniej ważne dokumenty i papiery rodzinne, w lewnej – dokumenty.

W ścianie między prawą szufladą i środkową biurka mieściła się skrytka, a w niej naszyjnik, pamiątka po M.S.C.

W szafie w saloniku, na prawo od drzwi, w dolnej połowie szafy mieściła się maszyna do pisania.

Szafy i biurko były zamknięte na klucz.

Upoważniam niniejszym do wyłamania zamków zarówno w biurku jak i w szafach.

Najuprzejmiej proszę o dostarczenie wszystkiego, co się da wynieść, przy pierwszej możliwości do Krakowa do Pani Marii Szancenbachowej, mojej siostrzenicy⁶, u której mieszkam (ewentualnie w innej, uważanej przez Sz. Pana odpowiedniej miejscy).

Upoważniam Szanownego Pana do okazywania niniejszego listu mego władzom, lub osobom, interesujących się ratowaniem naszego mienia kulturalnego.

Przesyłam wyrazy głębokiego szacunku

Helena Skłodowska-Szalay

1944 r. 27/XI Kraków

Starowiślna 8 m. 5

w mieszkaniu Pani Marii Szancenbachowej Jednobrzmiący list na imię Pana Aleksandra Ancyporowicza załączam do ewentualnego przesłania adresatowi według uznania Szanownego Pana.

H. Skłodowska-Szalay⁷

⁵ Czeczota – wada struktury drewna w formie narośli, prowadząca do poszerzenia słoików. Niezwykle cenna i poszukiwana w meblarstwie do tworzenia oryginalnych oklein.

⁶ W rzeczywistości Maria Skłodowska-Szancenbachowa była bratanicą Autorki listu.

⁷ List Heleny Skłodowskiej-Szalay do Stanisława Korwin-Piotrowskiego z 27 listopada 1944 roku, [w:] Archiwum Główne Akt Dawnych, *Archiwum Pawłowskich*, j. 79, k. 1–4.

Helena Szalayowa, pisząc te słowa, prawdopodobnie nie wiedziała, że już 5 sierpnia 1944 roku budynki Instytutu Radowego zostały zajęte przez oddział własowców; splądrowane i podpalone. Wyposażenie i majątek rozkradziono lub zniszczono⁸.

Po śmierci Maniusi w 1974 roku opiekunką tej części rodzinnego archiwum, która ocalała z wojennej zawieruchy, została Wanda „Dzidzia” Chrząstowska⁹, córka Maniusi z małżeństwa z Walerym Goetlem. Obecnie spuścizną Skłodowskich zajmują się dzieci Wandy: Jadwiga Chrząstowska i Piotr Chrząstowski. Maniusia wspominała:

Taki był u nas zwyczaj w rodzinie, że odchodzące pokolenie przekazywało swoje tradycje, wspomnienia i ewentualny dorobek – swoim następcom¹⁰.

Formę podobną do nieukończonego *Pamiętnika* Władysława Skłodowskiego mają *Wspomnienia dra Józefa Skłodowskiego*. Z całą pewnością syn wzorował się na zapiskach ojca i w podobny sposób prowadził swoje wspomnienia, opisując nie tylko osobiste przeżycia, lecz także notując charakterystyki nauczycieli i wykładowców, kolegów lekarzy oraz bieżącą sytuację społeczną i polityczną. Kopię swoich wspomnień przekazał jeszcze za życia do jednej z warszawskich bibliotek. Dzisiaj jeden z oryginalnych maszynopisów z tekstem *Wspomnień Dra Józefa Skłodowskiego* znajduje się w Dziale Starej Książki Głównej Biblioteki Lekarskiej im. Stanisława Konopki w Warszawie.

Zupełnie inaczej przedstawiają się zapiski Maniusi Szancenbachowej, które powstały pod koniec jej życia i które zachowały się w kilku egzemplarzach rękopiśmiennych. Autorka kilkakrotnie je przeredagowywała, dodając nowe wątki. Najwcześniejszy egzemplarz powstał prawdopodobnie na potrzeby 100. rocznicy urodzin Marii Skłodowskiej-Curie i zawiera głównie wspomnienia o Uczonej. Najpóźniejszy z rękopisów został wzbogacony o liczne wątki osobiste, a także wspomnienia utraty najcenniejszych eksponatów z rodzinnej kolekcji na rzecz okolicznościowej wystawy w Warszawie. Na potrzeby tej publikacji wybraliśmy tekst najpełniejszy, zestawiając dwa rękopisy i uzupełniając brakujące fragmenty.

W tekście *Pamiętnika Władysława Skłodowskiego* i *Wspomnień Józefa Skłodowskiego* występują dwa rodzaje przypisów: pochodzące bezpośrednio od Józefa Skłodowskiego, które są wyróżnione **pogrubieniem** oraz przypisy pochodzące od redakcji naukowej. Podobnie pogrubieniem oznaczono dopiski Józefa Skłodowskiego w tekście

⁸ Wojenne losy Instytutu Radowego w Warszawie i jego pracowników opisano szczegółowo m.in. w artykule: L. Tarłowska, E. Towpik, *Instytut Radowy w Warszawie podczas okupacji i Powstania Warszawskiego*, „Nowotwory. Journal of Oncology”, t. 53, 2003, nr 1, s. 74–85.

⁹ Przydomek „Dzidzia” dla małej Wandzi wymyślił prawdopodobnie dziadek Józef Skłodowski. W gronie rodzinnym była tak nazywana również jako dorosła kobieta. Jej brat cioteczny, syn Władysława Skłodowskiego i Marii z Rykowskich, urodzony w 1934 roku Władysław Józef, miał przydomek „Dzidek”, który umieszczono także na tablicy nagrobnej na rodzinnym grobowcu Skłodowskich na warszawskich Powązkach.

¹⁰ Patrz strona 386.

pamiętnika jego ojca. Wszelkie uwagi redakcyjne, nasze dopiski i uzupełnienia w tekście umieściliśmy w nawiasach kwadratowych.

Opracowując teksty wspomnień, przyjęliśmy zasadę nieingerowania w układ nadany przez autorów (poza kilkoma drobnymi wyjątkami, które zostały wyraźnie oznaczone w tekście). Przede wszystkim zachowaliśmy marginalia w ich oryginalnym brzmieniu w zapiskach Władysława i Józefa Skłodowskich. Nie zmieniliśmy także pisowni z końca XIX i początku XX wieku, która znakomicie oddaje ducha epoki. Wnikliwy Czytelnik niejednokrotnie zauważy, że pisownia ta bywa niezgodna ze współczesnymi zasadami, i tak na przykład nazwy narodowości pisane są małą literą, a nazwy miesięcy wielką. Występujące w tekście wyrazy i zwroty archaiczne, a także obcojęzyczne opatrzyliśmy przypisami wyjaśniającymi.

Wszystkie wymienione w *Pamiętnikach* nazwiska ówczasnie żyjących staraliśmy się przypisać do konkretnych osób i postaci historycznych. Uzupełnieniem zbioru wspomnień Władysława, Józefa i Marii Skłodowskich jest indeks osobowy umieszczony na końcu publikacji.

Część materiałów i dodatków zdecydowaliśmy się przenieść do aneksów. Czytelnik znajdzie tam m.in. wybór wierszy i zagadek pisanych przez Władysława Skłodowskiego, spis prac i współpracowników Józefa Skłodowskiego, a także wybór rysunków i obrazów autorstwa Maniusi Skłodowskiej. Stanowią one dopełnienie *Pamiętników*. W jednym z aneksów umieściliśmy także wspomnienie pośmiertne, jakie o ojcu napisała Bronisława ze Skłodowskich Dłuska.

Publikację zamyka *Album rodzinny*, zawierający fotografie ze zbiorów potomków Skłodowskich – Piotra Chrzęstowskiego i Jadwigi Chrzęstowskiej. Wiele z nich jest publikowanych po raz pierwszy.

Tytuł – *Aby ocalić od zapomnienia...* – nadany zapiskom przez Marię ze Skłodowskich Goetel-Szancenbachową stał się dla nas mottem w trakcie pracy redakcyjnej. Jednocześnie zdecydowaliśmy, że będzie znakomitym tytułem dla całej publikacji.

Tomasz Pospieszny

Ewelina Wajs-Baryła

Piotr Chrzęstowski

Poznań-Warszawa-Kraków, 3 kwietnia 2023 roku

Mr. Friedrichs

PAMIĘTNIK
WŁADYSŁAWA SKŁODOWSKIEGO
(20 października 1832 – 14 maja 1902)

(córka Józefa Skłodowskiej)

Przepisane przez Marię ze Skłodowskich Szamembachową,
w listopadzie 1937 r.

Więrsze

Władysław Skłodowski

ur. 1832

Skłodowskiej

+ 1902

(adnotacja J. Skłodowskiej)

Władysław Skłodowski (pedagog) .ojciec
Marii Skłodowskiej - Curie i jej rodzeństwa
dr. Józefa Skłodowskiego, dr. Bronisławy Dłuskiej
i Heleny Szalay'owej -
(adnotacja Marii Szamembachowej)

ANEKS 1
WIERSZE I ZAGADKI
WŁADYSŁAWA SKŁODWSKIEGO.
WYBÓR

<<<

Faksimile pierwszej strony *Wierszy Władysława Skłodowskiego*, przepisanych przez
Marię Goetel-Szancenbachową wraz z adnotacjami Józefa Skłodowskiego

ANEKS 2

WSPOMNIENIE POŚMIERTNE
O WŁADYSŁAWIE SKŁODOWSKIM
PIÓRA BRONISŁAWY DŁUSKIEJ

Dr S K To do w Rsi

WSPOMNIENIA

DRA JÓZEFA SKŁODOWSKIEGO

*Dążyłem do prawdy, szczerości i prostoty.
Nie łudziłem się, ażeby cel ten możnabyło osiągnąć,
ale samo dążenie do niego sprawiało mi wielką ulgę w zetknięciu
z ograniczonością wiedzy i ze sprzecznościami życia.*

ANEKS 3
OSTATNIA CHOROBA
MARII SKŁODOWSKIEJ-CURIE
I JEJ POGRZEB

Jedno z ostatnich zdjęć Marii Skłodowskiej-Curie.
Kolekcja Tomasza Pospiesznego

ANEKS 4

SPIS PRAC, POKAZÓW I KOMUNIKATÓW

←←←

Okładka „Pamiętnika Klinicznego Szpitala Dzieciątka Jezus”,
którego redaktorem był Józef Skłodowski

ANEKS 5

SPIS WSPÓŁPRACOWNIKÓW ASYSTENTÓW I UCZNIÓW

←←←

Doktor Józef Skłodowski ze współpracownikami
oraz faksymile jego stempla, którym oznaczał m.in. książki w domowej bibliotece

Marija ze Hrodosmskich Szarzenbachowa

ABY OCALIĆ
OD ZAPOMNIENIA

MARIA
SKŁODOWSKA-SZANCENBACHOWA
(1892–1976)

BIBLIOGRAFIA

- Bachanek Stanisława, *Na ścieżkach życia Marii Skłodowskiej-Curie*, Muzeum Marii Skłodowskiej-Curie, Polskie Towarzystwo Chemiczne, Warszawa 2006.
- Bartnicka Kamila, *Samodzielność wychowawcza rodziny ziemiańskiej w pierwszej połowie wieku XIX w zaborze rosyjskim (w świetle pamiętników)*, [w:] *Wychowanie w rodzinie polskiej od schyłku XVIII do połowy XX wieku. Zbiór studiów*, red. Krzysztof Jakubiak i Adam Winiarz, Wydawnictwo Uczelniane WSP, Bydgoszcz 2000.
- Bieliński Józef, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*, t. 1., Skład Główny w księgarni Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1907.
- Bieliński Józef, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*, t. 3., Skład Główny w księgarni E. Wende i Ska (T. Hiż i A. Turkuł), Warszawa 1912.
- Brodzicki Czesław, Godlewska Donata, *Łomża w latach 1794–1866*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1987.
- Budzińska-Tylicka Justyna, *Powstanie i działalność I-ej w Polsce Poradni Świadomego Macierzyństwa*, [w:] „Życie Świadome. Kwartalnik poświęcony zagadnieniom reformy seksualnej i obyczajowej”, r. I, 1936, nr 1.
- Chrzastowski Piotr, Pospieszny Tomasz, Wajs-Baryła Ewelina, *Drogi Józiu. Listy Marii Skłodowskiej-Curie do rodziny w Polsce*, Wydawnictwo Sophia, Warszawa 2022.
- Curie Ewa, *Maria Curie*, Wydawnictwo Jakuba Przeworskiego, Warszawa 1938.
- Dąbrowska Joanna E. i Jaszczyszyn Elżbieta, *Instytut Rządowy Wychowania Plci Żeńskiej z perspektywy XXI wieku*, [w:] *Szkolnictwo, opieka i wychowanie w Królestwie Polskim od jego ustanowienia do odzyskania przez Polskę niepodległości 1815–1918*, pod red. Hanny Markiewiczowej i Iwony Czarneckiej, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2016.
- Dłuska Bronisława, *Marja Skłodowska-Curie. Życiorys i działalność naukowa genialnej Polki*, „Dziennik Ludowy”, Chicago 1921.
- Dzierżawski Bolesław, Hewelke Otton, Janowski Władysław, Zawadzki Józef, *Cholera. Jej dawniejsze epidemie u nas, przyczyny, objawy, zapobieganie i leczenie*, Wydawnictwo „Kroniki Lekarskiej”, Warszawa 1892.
- Emling Shelly, *Maria Skłodowska-Curie i jej córki*, Muza, Warszawa 2013.
- Felauer Maria, *Życiorys Marji Skłodowskiej-Curie i znaczenie radu w lecznictwie*, Komitet Daru Narodowego dla Marji Skłodowskiej-Curie, Warszawa 1926.

- Goetel Walery, *Pod znakiem optymizmu*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1976.
- Górski Adam [red. serii *Człowiek i uczyony*], *Walery Goetel (1889–1972). Urodziłem się jako jeden z tych, którzy mają cielawość świata...*, Archiwum Nauki PAN i PAU, Kraków 2019.
- Janowski Władysław, *Nowy Szpital Dzieciątka Jezus i Dom Wychowawczy w Warszawie*, „Gazeta Lekarska”, 1901, nr 29.
- Joliot-Curie Irena, *Maria Curie, moja matka*, Muzeum Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie, Warszawa 2020.
- Joliot-Curie Irena, Joliot-Curie Frderyk, *Piotr Curie i dzisiejsze drogi rozwoju nauki*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, Rok XII, nr 3, 1968.
- Kilka słów o przodkach wielkiej uczzonej „Aby najodleglejszej potomności wiadomo było...”*, [za:] „Tygodnik Polski. La Semaine Polonaise”, 1967, nr 44 (524).
- Korwin-Pawłowski Stanisław A., *Wspomnienia*, t. 2, *Wysćig z życiem*, Czytelnik, Warszawa 1966.
- Królikowski Lech, *Szkolnictwo dawnej Warszawy. Rzecz o korelacji pomiędzy rozwojem miasta a szkolnictwem (od połowy XVII wieku do wybuchu drugiej wojny światowej)*, Muzeum Historyczne m.st. Warszawy, Warszawa 2008.
- Krzywicki Ludwik, *Wspomnienia*, t. 3, Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa 1959.
- Kula Ewa, *Główny Instytut Pedagogiczny w Sankt Petersburgu (1828-1859) i jego rola w kształceniu nauczycieli dla szkół Królestwa Polskiego*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, 2010, t. XLVII, s. 25–71.
- Lasocki Zygmunt, *Pochodzenie Marii Skłodowskiej-Curie*, „Miesięcznik Heraldyczny”, 1936, r. XV, nr 4 i 5–6.
- Lermontow Michał, *Demon. Opowieść wschodnia*, przeł. Józef Skłodowski, przedm. Antoni Bogusławski, Wydawnictwo E. Hoesicka, Warszawa 1937.
- Łoski Józef, *Cieleśnica*, „Tygodnik Ilustrowany”, 1878, nr 108, s. 39.
- Maurois Andre, *Mademoiselle Eve Curie*, „Vogue”, vol. 91, 1938.
- Mękarski Stefan, *O genezie „Biblioteki Warszawskiej” i jej charakterze w latach 1841–1863*, „Pamiętnik Literacki”, 1925/26, t. XXII i XXIII.
- Morales Maria Luz, *Vida de Madame Curie*, I.G. Seix y Barral Hnos., S. A., Barcelona 1936.
- Nowicki Piotr, *Simmlerowie – dwa wieki meblarstwa warszawskiego; ze studiów nad meblarstwem warszawskim XIX wieku*, [w:] *Rocznik Warszawski*, t. 16 (1981), s. 385–400.
- Olczak Mariusz, *Ignacy Jan Paderewski*, Archiwum Akt Nowych & Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2018.
- Pawlewska Irena, *Z Marią Skłodowską-Curie w Tatrach*, „Turysta”, 11, 1954.
- Piątkowska Monika, *Prus. Śledztwo biograficzne*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2017.
- Pospieszny Tomasz, *Maria Skłodowska-Curie. Zakochana w nauce*, Wydawnictwo Sophia, Warszawa 2022.
- Pospieszny Tomasz, *Irena Joliot-Curie. Radowa dziedziczka*, Wydawnictwo Sophia, Warszawa 2023.
- Pospieszny Tomasz, Wajs-Baryła Ewelina (red.), *Piotrze, mój Piotrze. Dziennik żałobny Marii Skłodowskiej-Curie*, Wydawnictwo Sophia, Warszawa 2022.
- Rafalska-Łasocha Alicja, *Maria Skłodowska-Curie i jej kontakty ze środowiskiem krakowskim*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2015.
- Ramstedt Eva, *Marie Curie och Radium*, P. A. Norstedt & Söners Förlag (Svenska Bokförlaget), Stockholm 1932.

- Rocznik Instytutów Religijnych i Edukacyjnych w Królestwie Polskiem, Warszawa 1824.
- Sadaj Henryk, *Skłodowscy. Przodkowie i współcześni Marii Salomei Skłodowskiej-Curie*, „Roczniki Humanistyczne”, 1982, t. XXX, z. 2.
- Schiller-Walicka Joanna, *Portret zbiorowy nauczycieli warszawskich publicznych szkół średnich 1795–1862*, Wydawnictwo Retro-Art, Warszawa 1998.
- Skłodowska-Curie Maria, *Autobiografia i wspomnienia o Piotrze Curie*, Dom Wydawniczo-Promocyjny GAL, Warszawa 2004 i późniejsze wydania.
- Skłodowska-Curie Maria, *O swoim życiu i pracach*, Wydawnictwo Towarzystwa Instytutu Radowego, Warszawa 1935
- Skłodowska-Curie Marja, *Piotr Curie. Wyjątki ze wspomnień Marji Skłodowskiej-Curie o jej mężu*, tłum. H[anna] S[zyllero-wa], Wydawnictwo Komitetu Daru Narodowego dla Marii Skłodowskiej-Curie, Warszawa 1925.
- Skłodowska-Szalay Helena, *Ze wspomnień o Marii Skłodowskiej-Curie. Pamiątkowe wiersze. Złapane chwile*, Muzeum Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie, Warszawa 2019.
- Skłodowski Zdzisław, *Du régime total et de la communauté ou double point de vue moral et économique*, Impr. de Troye, Toulouse 1865.
- Štěrba-Böhm Jan Stanislav, *Marja Skłodowska-Curie*, Česka Akad. věd a umění, Praga 1935.
- Szekspir William, *Hamlet królewic duński. Tragedja w 5 aktach. Przełożył Zdzisław Skłodowski w r. 1908. Sprawdził z oryginałem, w części przerobił i wydał Józef Skłodowski w roku 1935*, Warszawa 1935.
- Śladami Marii Skłodowskiej-Curie w Świętokrzyskim*, wystawa przygotowana przez Muzeum Historii Kielc i Stowarzyszenie Ziemia Świętokrzyska, 2011.
- Ślączkowska Zofia, *Kilka liczb z Poradni Świadomego Macierzyństwa w Krakowie*, [w:] „Życie Świadome. Kwartalnik poświęcony zagadnieniom reformy seksualnej i obyczajowej”, r. I, 1936, nr 1.
- Tarłowska Ludwika, Towpik Edward, *Instytut Radowy w Warszawie podczas okupacji i Powstania Warszawskiego*, „Nowotwory. Journal of Oncology”, t. 53, 2003, nr 1.
- Tokarczuk Olga, *Empuzjon. Horror przyrodoleczniczy*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2022.
- Turowski Kazimierz Józef, *Herby rycerstwa polskiego przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane w r.p. 1584*, Wydawnictwo Biblioteki Polskiej, Kraków 1858.
- Wajs-Baryła Ewelina, *Bronisława Dłuska – twórczyni Instytutu Radowego w Warszawie*, [w:] *Warszawskie oblicza niepodległości*, pod red. Eweliny Wajs-Baryły, Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie, Warszawa 2019.
- Wiek XX w źródłach*, oprac. Melania Sobańska-Bondaruk i Stanisław Bogusław Lenard, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Wolicki Konstanty, *Wspomnienia Konstantego Wolickiego z czasów pobytu w Cytadeli Warszawskiej i na Syberii*, Lwów 1876.
- Wójcik Zbigniew, *Walery Goetel (1889–1972)*, Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, Kraków 2019.
- Zamojski Adam, *Paderewski*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2010.
- Zieliński Stanisław, *Bitwy i potyczki w 1863 i 64 roku*, Muzeum Narodowe w Rapperswillu, Rapperswill 1913.
- Zinkiewicz Beata, *Praca jako środek resocjalizacji nieletnich w historycznych i współczesnych instytucjach poprawczych*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały”, 2019, nr 1 (24), s. 160.

Źródła internetowe

Serwis Polskiego Towarzystwa Genealogicznego www.genealodzy.pl.

Genealogia Potomków Sejmu Wielkiego Marka Jerzego Minakowskiego www.sejm-wielki.pl.

Portal genealogiczny „Lubelskie Korzenie” www.regestry.lubgens.eu.

Pospieszny Tomasz, Wajs-Baryła Ewelina, *Mojem najgorętszym życzeniem... – 90. rocznica otwarcia Instytutu Radowego w Warszawie*, https://bit.ly/Instytut_Radowy.

Pospieszny Tomasz, Wajs-Baryła Ewelina, *Zapomniana biografia Madame Curie*, <https://tinyurl.com/6aecahjx>.

Kondolencje otrzymane przez Irenę Joliot-Curie i Ewę Curie, https://bit.ly/Madame-Curie_Condoleances.

Strona Akademii Górniczo-Hutniczej poświęcona pamięci Walerego Goetla: www.goetel.agh.edu.pl.

Wychowaniec Adrianna, *Historia szkoły w Morawicy*, <https://bit.ly/Morawica>.

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Warszawie, Aneksy do aktów małżeństw za rok 1860.

Archiwum Państwowe w Warszawie, Zbiór Korotyńskich.

Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Pawłowskich.

ALBUM RODZINNY

←←←

Władysław Skłodowski z wnuczką Manią, ok. 1895

а
Антофан 22/VII 1908. 甲

GALERIA PRAC

MARII GOETEL-SZANCENBACHOWEJ

←←←

Autoportret, szkic ołówkiem z charakterystycznym podpisem – „MS”

Ogród Marii Skłodowskiej-Curie w Sceaux.
Olej na tekturze

Wybór T.P.

WŁADYSŁAW SKŁODOWSKI (1832–1902)

Nauczyciel, pedagog, przyrodnik, poliglota, tłumacz i encyklopedysta. W 1887 roku rozpoczął, na podstawie luźnych zapisków gromadzonych przez lata, spisywanie swojego *Pamiętnika*, który doprowadził do roku 1859.

Ojciec Marii Skłodowskiej-Curie.

JÓZEF SKŁODOWSKI (1863–1937)

Lekarz, wieloletni ordynator oddziału wewnętrznego warszawskiego Szpitala Dzieciątka Jezus. Tłumaczył liczne prace naukowe z języków obcych. Przetłumaczył także i wydał własnym sumptem *Demona* Michała Lermontowa i *Hamleta* Wiliama Szekspira.

W latach 1925–1935 spisywał *Wspomnienia*.

Brat Marii Skłodowskiej-Curie.

MARIA ZE SKŁODOWSKICH GOETEL-SZANCENBACHOWA (1893–1976)

Studiowała malarstwo w Paryżu w pracowni Olgi Boznańskiej, a następnie ukończyła szkołę sztuk pięknych Marii Niedzielskiej w Krakowie. Była kustoszka rodzinnych pamiątek, które przetrwały II wojnę światową w jej krakowskim mieszkaniu.

W 1967 roku spisała wspomnienia *Aby ocalić od zapomnienia*.

Bratanica Marii Skłodowskiej-Curie.

Aby ocalić od zapomnienia. Pamiętniki Władysława, Józefa i Marii Skłodowskich zostały wydane w opracowaniu Tomasza Pospieszego – biografą Marii Skłodowskiej-Curie i Ireny Joliot-Curie, Eweliny Wajs-Baryły – biografki Bronisławy ze Skłodowskich Dłuskiej oraz Piotra Chrzastowskiego – prawnuka Józefa Skłodowskiego i wnuka Marii ze Skłodowskich Goetel-Szancenbachowej.

PATRONAT

